

Список використаних джерел

1. Павлишин О. Об'єднання УНР і ЗУНР: політико-правовий аспект (кінець 1918 р. – перша половина 1919 р.) / О. Павлишин // Вісн. Львів. ун-ту. – Львів, 2002. – Вип. 37. – Част. I. – 475 с. – Серія історична.
2. Тищик Б. Законотворча діяльність та державний устрій ЗУНР / Б. Тищик // Галичина. – Івано-Франківськ, 2001. – № 5–6. – 274 с.
3. Вістник державних законів і розпорядків Західної області Української Народної Республіки. – Вип. I. – 1919. – 31 січ. – 198 с.
4. Дашкевич Я. ЗУНР: позитивний і негативний досвід / Я. Дашкевич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – 547 с.
5. Коріненко П. Курс лекцій з історії України / П. Коріненко, А. Фартушняк // Новітня історія України : у 4 ч. – Ч. III. – Тернопіль, 2007. – 293 с.
6. Карпенко О. До питання про характер революційного руху в Східній Галичині в 1918 році. З історії західноукраїнських земель / О. Карпенко. – Вип. 1. – К., 1957.
7. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 / Б. Тищик, О. Вівчаренко // Історія. – Івано-Франківськ, 2001.
8. Сеньків М. Західноукраїнська Народна Республіка. 1918–1919 рр. / М. Сеньків, І. Думинець. – Дрогобич, 1996.
9. Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939). Історико-бібліографічне дослідження / О. Дроздовська. – Львів, 2001. – 389 с.
10. Місило Є. Бібліографія української преси в Польщі (1918–39) і Західно-Українській Народній Республіці (1918–1919) : довідник / Євген Місило. – Едмонтон, 1991.
11. Зайцев О. Екзильний уряд ЗУНР і українські політичні організації Галичини (1919–1923). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / О. Зайцев. – Львів, 2000. – Вип. 6.

Юлія Молчанова,

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління освітою НАДУ*

Професійні компетентності керівних кадрів сфери освіти

У статті досліджено актуальні питання впровадження компетентнісного підходу до навчання керівників сфери освіти, відповідно до компонентів змістової структури професійної діяльності керівника сфери освіти виділено його ключові професійні компетентності.

Ключові слова: компетентнісний підхід до навчання, компетентності, професійні компетентності, навчальний результат, кваліфікація, державне управління, освіта, керівні кадри сфери освіти.

The urgent issues of the competence approach introduction into the training system of the educational system managers were scientifically investigated. In accordance with the components of the content structure of the professional activity of the educational system manager their key professional competences were distinguished.

Key words: competence approach to education, competences, professional competences, training result, qualification, public administration, education, education system managers.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти України передбачає зміну вимог до керівників сфери освіти. Як наслідок, мають змінитися завдання й зміст професійної підготовки управлінців. Традиційні технології навчання керівників сфери освіти, що спрямовані на сприймання та запам'ятовування навчального матеріалу, відсутність систематичних міжпредметних зв'язків фахових дисциплін мають трансформуватися в контекстне навчання, яке проектує навчальний процес як максимально наближений до майбутньої професійної управлінської діяльності в освіті. Тобто актуальним сьогодні стає переорієнтація підготовки керівників сфери освіти на компетентнісну модель навчання.

Головним аргументом на користь запровадження компетентнісного підходу до навчання є його практична зорієнтованість. Компетентний фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що не лише володіє певним рівнем знань, умінь і навичок, а й здатний реалізувати їх у своїй професійній діяльності. Крім того, запровадження компетентнісної моделі навчання відкриває можливості до перевірки результативності, технологічності та ефективності навчання [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні засади реалізації компетентнісного підходу до підготовки фахівців з державного управління розкриваються в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців: О. Антонової, В. Вікторова, Л. Гаєвської, С. Калашнікової, Г. Касьянова, О. Лебедева, А. Рачинського, О. Тertiшної та ін. Зокрема, В. Луговим обґрунтовано сутнісні характеристики компетентностей, їх принципову відмінність від компетенцій; О. Слюсаренко на підставі застосування функціонально-структурного аналізу людської діяльності теоретично виявлено і на прикладі державно-управлінської сфери емпірично підтверджено універсальний п'ятичастинний поділ компетентностей; Ж. Талановою обґрунтовано критерії розмежування кваліфікацій на освітні та професійні; Н. Демедишиною виділено комунікативні/мовленнєві компетенції; С. Серьогіним запропоновано визначення конфліктологічної компетенції; Т. Зайцевою розроблено триєдину систему компетентностей (посадова/позиційна, професійна, соціальна).

Щодо компетентнісного навчання фахівців галузі освіти слід зазначити, що за останнє десятиліття дані питання отримали своє відображення в

роботах як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Основні підходи в галузі формування відповідних компетентностей розглядаються в працях Н.Бібік, О.Гнатишиної, Л.Даниленко, І.Єрмакова, Д.Заводчикова, Н.Клокар, О.Локшиної, А.Маркової, О.Овчарук, В.Огнев'юка, В.Пуцова, В.Семиченко, С.Трубачевої, А.Хуторського та ін. Узагальнено в дослідженнях згаданих авторів основна увага фокусується на теоретико-методологічних засадах впровадження компетентнісного підходу в освіті, міжнародних тенденціях відбору, класифікації та стандартизації компетентнісних категорій, окремих технологіях запровадження компетентнісного навчання в Україні та світі тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на активізацію наукових розробок щодо запровадження компетентнісного підходу до навчання, проблеми професійної підготовки управлінців сфери освіти не знайшли системного висвітлення. Як правило, вони розглядаються в контексті інших проблем компетентнісного навчання фахівців з державного управління, педагогічних працівників та ін., тож потребують подальшого розвитку й поглибленого вивчення.

Метою статті є розкриття змісту професійних компетентностей, які можуть бути покладені в основу розробки компетентнісного підходу до навчання керівників сфери освіти. Завданнями статті є: 1) уточнити сутність поняття “компетентність”; 2) відповідно до визначених компонентів змістової структури професійної діяльності керівника сфери освіти виділити його ключові професійні компетентності.

Виклад основного матеріалу. Впровадження компетентнісного підходу до підготовки керівників сфери освіти пов'язане із вирішенням низки актуальних питань (фінансових, організаційно-правових, інформаційних, методичних, кадрових тощо). Важливе місце серед останніх посідають питання розуміння сутності базових категорій та понять, що застосовуються в сучасній теорії та практиці впровадження компетентнісного навчання.

У 2011 р. Кабінетом Міністрів України затверджена Національна рамка кваліфікацій (НРК), яка розроблена з урахуванням Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.) [6; 9; 10] та Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008 р.) [6; 8]. У ній зазначаються принципові положення щодо запровадження компетентнісного навчання. Зокрема, НРК визначає, що: 1) результати навчання, а також присвоєні на їх основі кваліфікації виражаються в термінах компетентностей; 2) компетентності – це здатності особи до успішної діяльності (її знання, уміння, цінності, комунікація тощо); 3) кваліфікації, компетентності, що є основою кваліфікацій, набуваються виключно через навчання (формальне, неформальне, інформальне, випадкове); 4) результати навчання – компетентності – можуть бути безпосередньо продемонстровані й оцінені [5; 7].

Компетентнісний підхід знаходить вияв у спрямованості навчального процесу на формування і розвиток відповідних компетентностей, необхідних людині для повноцінного життя в суспільстві, професійної діяльності, суспільної та особистісної самореалізації.

За визначенням, що запропоновано в Національному освітньому глосарії, компетентності – це динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей [6, с. 32]. Сукупність компетентностей визначається як навчальні результати і є основою кваліфікації спеціаліста [6, с. 55].

Енциклопедія державного управління визначає компетентність як знання, навички й види поведінки, що є необхідними для успішної реалізації завдань діяльності організації (органу влади). Також компетентність розуміється як спроможність за рахунок набутих знань виконувати певний комплекс робіт або керувати його виконанням із відповідною швидкістю, якістю та ефективністю [2, с. 207].

Компетентності є категорією, яка поєднує навчальний процес із ринком праці, адже необхідні знання, розуміння, вміння, навички (результати навчання) зумовлюють необхідні компетенції (результат навчального процесу), а вони, у свою чергу, регулюють компетентності на ринку праці [1, с. 37]. Тому закономірним є те, що компетентнісний підхід у системі підготовки керівників сфери освіти є сьогодні одним з актуальних питань системи освіти, оскільки задовольняє суспільні вимоги до “сучасного спеціаліста”, а також потреби самого працівника в особистісному та професійному становленні.

Запровадження компетентнісного підходу до підготовки керівників сфери освіти вимагає конкретизації базових компетентностей, які можуть слугувати підґрунтям для розробки відповідних програм навчання.

У науковій літературі згадується багато моделей компетентностей, які відрізняються переважно сферою їх застосування (бізнес, управління тощо) та рівнем управління, до якого належить конкретна посада. Це, зокрема, соціальні, комунікативні, особистісні, стратегічні, позиційні, конфліктологічні, технологічні тощо компетенції [2, с. 207-221]. Особливе місце серед компетентностей посідають професійні компетентності.

Професійна компетентність – це інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [3, с. 722]. Тобто така інтегрована характеристика свідчить про наявні можливості особистості щодо успішного виконання певного виду професійної діяльності, в нашому випадку – управлінської діяльності у сфері освіти.

Аналіз різноманітних підходів до виявлення комплексу компетентностей фахівців сфери державного управління освітою дає можливість визначити, що серед основних категорій компетентностей керівників освіти ви-

діляються особистісні та професійні. У їх гармонійному поєднанні та в контексті застосування компетентнісного підходу до планування і здійснення процесу професійного розвитку управлінців, фахова підготовка керівників сфери освіти розглядається крізь призму особистісного, діяльнісного й компетентнісного підходів до навчання. До складу компетентностей керівника сфери освіти пропонується включати достатньо значний їх перелік, враховуючи багатоаспектність діяльності управлінця (інформаційно-комунікаційну, проектну, методологічну, андрагогічну та інші компетентності керівників сфери освіти, які є невід'ємною складовою їх професійної компетентності). У зв'язку з цим доцільним є узагальнення переліку ключових професійних компетентностей керівника сфери освіти, які мають бути покладені в основу його неперервного професійного розвитку і перебувати у центрі уваги управління цим процесом.

В основу визначення ключових професійних компетентностей керівника сфери освіти можуть бути покладені компоненти змістової структури його професійної діяльності. Такими компонентами є:

1. *Аналітико-діагностичний компонент*. Він включає діяльність керівника сфери освіти з визначення стану функціонування системи, рівня, органу управління освітою; виявлення існуючих проблем практики управління. Даний компонент включає й аналітико-пошукову діяльність, яка спрямована на виявлення кращих досягнень управлінської практики (вітчизняної і зарубіжної), її здобутків, а також визначення умов, що забезпечують ефективність управлінської діяльності в освіті. Зазначений компонент можна вважати інструментарним, оскільки завдяки йому утворюється підґрунтя для реалізації інших компонентів професійної діяльності керівника сфери освіти, досягнення її загальної мети.

2. *Предметно-спеціальний компонент* змістової структури професійної діяльності керівника освіти включає діяльність управлінця у своїй предметно-спеціальній сфері - відповідно до функцій і завдань конкретного органу управління освітою. Цей компонент змістової структури діяльності керівника освіти достатньо широкий і вбирає фактично всі сфери професійної управлінської діяльності. Він реалізується під час підготовки планів і програм діяльності органу управління освітою; розробки та прийняття управлінських рішень; навчання персоналу; у діловому спілкуванні тощо – тобто безпосередньо в процесі реалізації управлінських функцій.

3. *Інформаційно-комунікаційний компонент* змістової структури професійної діяльності керівника сфери освіти включає діяльність із добору та опрацювання інформації, її поширення та наукової інтерпретації. Для системи управління освітою вже традиційним є акумулювання інформації щодо кращого управлінського досвіду, новітніх наукових досягнень з різних галузей знань, створення інформаційних баз, центрів тощо. Крім використання інформації в управлінському процесі, важливою є також діяльність керівника

освіти з вироблення нової інформації. Адже професійна управлінська діяльність у сфері освіти пов'язана також із створенням, продукуванням нової інформації, що потім може використовуватися іншими для забезпечення управлінського процесу в освіті. Значне місце в діяльності керівника сфери освіти належить організації та проведенню різноманітних комунікативних заходів – науково-практичних конференцій, симпозіумів, форумів та роботи різноманітних постійно діючих і короткотермінових об'єднань, робочих груп, проектів тощо.

4. *Організаційно-управлінський компонент* змістової структури професійної діяльності керівника освіти включає діяльність із забезпечення реалізації функцій, покладених на конкретний орган управління освітою відповідно до його місця в управлінській ієрархії, а також кадрових, інформаційних, фінансово-економічних, технічних ресурсів тощо. Управлінська діяльність не є переліком суто технічних видів робіт. Вона передбачає здатність керівника здійснювати довготермінове і короткотермінове планування, приймати рішення в нестандартних ситуаціях, спілкуватися з людьми, нести відповідальність за успіх загальної справи тощо. Все це можливо на основі глибоких знань у галузі державно-управлінської діяльності та освітнього менеджменту, освітньої політики, психології управління тощо. Тому цілком правомірно розглядати в структурі професійної діяльності керівника освіти як окремих компонентів - організаційно-управлінський.

5. *Соціально-психологічний компонент* змістової структури професійної діяльності керівника освіти включає діяльність керівника із налагодження ефективної управлінської взаємодії із використанням відповідних соціально-психологічних методів, управління конфліктами, профілактику стресів в управлінні, систематичну роботу із розвитку колективу, а також використання системи управлінських комунікацій. Зазначений компонент є "надкомпонентом", адже соціально-психологічні дії, що до нього входять, реалізуються також і в усіх інших компонентах змістової структури професійної діяльності керівника освіти.

Доцільно зауважити, що кожний із виділених компонентів є достатньою мірою широким й визначає певний напрям професійної діяльності керівника сфери освіти. Тому компетентності, які можуть забезпечити успішну діяльність керівника, також можуть бути чисельними. У зв'язку з цим доцільно говорити не про одну компетентність, яка може забезпечити ефективну професійну діяльність керівника сфери освіти в конкретному напрямі, а про групу компетентностей, які, у свою чергу, також матимуть наскрізний характер, а їх прояв можливий в інших компонентах змістової структури професійної діяльності керівника сфери освіти.

Отже, відповідно до визначених компонентів змістової структури професійної діяльності керівника сфери освіти його ключовими професійними компетентностями є: аналітико-діагностична, предметно-спеціальна, інформаційно-комунікаційна, організаційно-управлінська та соціально-пси-

хологічна. Кожна з цих компетентностей, у свою чергу, є складним системним утворенням.

Аналітико-діагностична компетентність керівника сфери освіти являє собою здатність практично застосовувати методи наукового дослідження (зокрема системного аналізу та синтезу), технологій діагностування, здійснювати інтерпретацію отриманих результатів і використовувати їх при прийнятті рішень та розв'язанні професійних завдань.

Предметно-спеціальна компетентність передбачає здатність практично застосовувати надбання суспільних наук (науки державного управління, філософії, економіки, менеджменту, соціології, психології тощо) для прийняття рішень та розв'язання професійних завдань. Слід зазначити, що дана компетентність керівника сфери освіти належить до ключових професійних компетентностей управлінця, її не слід ототожнювати з групою предметних компетентностей, які відображують освоєний фахівцями досвід специфічної для певного предмета діяльності, наприклад управління навчально-виховним процесом у загальноосвітньому навчальному закладі.

Інформаційно-комунікаційна компетентність включає здатність практично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для задоволення професійних потреб і розв'язання суспільно важливих управлінських завдань.

Організаційно-управлінська компетентність являє собою здатність забезпечувати безперервний професійний розвиток колективу, організації, сфери освіти в цілому шляхом прийняття (у межах своїх функціональних обов'язків і повноважень) управлінських рішень, що сприяють досягненню встановленої мети.

Соціально-психологічна компетентність передбачає володіння відповідними соціально-психологічними знаннями, вміннями, а також комунікативними навичками, що застосовуються керівником у системі управління. Даний вид компетентності також може бути представлений системою мотивів професійної діяльності, емоційно-вольовими характеристиками, поведінковими реакціями, системою навичок ефективної самоорганізації управлінської діяльності, емпатією, рефлексією тощо.

Зауважимо, що при визначенні ключових професійних компетентностей керівника сфери освіти використовується поняття "здатності", що розуміється як освітньо-культурний, психічний і фізичний стан індивіда, в якому він готовий до успішного виконання певного виду продуктивної діяльності.

Висновок. Визначення професійних компетентностей керівників сфери освіти є ключовим при розробці та запровадженні компетентнісного підходу до навчання. Розкриття сутності професійних компетентностей є основою для подальшого формування змісту навчання управлінців, розробки відповідних освітніх технологій, створення навчально-методичної бази навчання тощо.

Перспективою подальших досліджень у напрямі запровадження компетентнісного підходу до навчання керівних кадрів освіти є розробка та

узгодження єдиних стандартів підготовки фахівців сфери освіти, а також науково-теоретичне обґрунтування підходів до управління компетентнісним розвитком керівників сфери освіти.

Список використаних джерел

1. Бугров В. Про стратегію розвитку освіти в Україні: навчальний процес, заснований на компетентності / Володимир Бугров // Вища освіта в Україні: інтернаціоналізація, реформи, нововведення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 20-21 квіт. 2012 р. – К., 2012. – С. 37–38.
2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 6 : Державна служба / наук.-ред. колегія : С. М. Серьогін (голова), В. М. Сороко (співголова) та ін. – 2011. – 524 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Луговий В. І. Ключові поняття сучасної педагогіки: навчальний результат, компетентність, кваліфікація / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. – Т. 1 : Загальна педагогіка та філософія освіти. – К. : Пед. думка, 2012. – С. 23–38.
5. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс / В. І. Луговий // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. № 3. (Дод.1) / Ін-т вищої освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол. : Віль Бакіров, Іван Вакарчук, Володимир Луговий та ін.]. – К., 2009. – [Тем. вип.] : Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – С. 8–14.
6. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш й ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ “Видавн. дім “Плеяди”, 2011. – 100 с.
7. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>
8. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). – European Communities, 2008 [Electronic resource]. – URL: www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/news/EQF_EN.pdf
9. Shared “Dublin” descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards [Electronic resource]. – URL: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf
10. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Electronic resource]. – URL: <http://www.bologna2009benelux.org>